

Pui de romani ... nu-l uitați pe Șincai

Conf. univ. pr. dr. IOAN MITROFAN
Universitatea „Babeș-Bolyai,” Cluj-Napoca

Cinstirea memoriei înaintașilor, mai ales a celor cu renume este un act de cultură și de recunoaștere a valorilor perene ale unei națiuni.

Acest lucru este cu atât mai necesar acum, în timpuri în care istoria se prezintă în scurtcircuit, trecându-se adeseori peste importante secvențe de mare importanță pentru a scoate în evidență câte ceva din prezent. Zicea un poet „... *Totul se rezumă la atât: Epoca noastră*” (A. Păunescu, *Rezumăm*).

În ciuda multor abuzuri făcute împotriva trecutului glorios care nu a fost doar evocat ci chiar exploatat spre a se construi o imagine favorabilă, prezentul are nevoie de împrosătarea memoriei. Se uită sau se ignoră cu bună știință o secvență importantă din istoria neamului românesc, cea căreia îi datorăm o pioasă recunoștință pentru că – prin generațiile de atunci – ne-a conștientizat asupra originii și apartenenței noastre la ginta latină.

În acest an aniversar amintirea Școlilor Blajului este nu doar un act de prețuire a istoriei, ci și o datorie sacră de a ne lega sufletește de trecut și prin acesta de a da un nou impuls învățământului blăjean spre viitor. În acest mereu prezent trecut sunt cuprinși acei fii ai Bisericii unite cu Roma străbună, pe care i-a păstrat memoria sub denumirea generică de corifei ai Școlii Ardelene – acel curent cultural iluminist care a bătut și peste gândirea și cultura transilvăneană a secolului al XVIII-lea.

Gheorghe Șincai pe care îl sărbătorim acum – și în acest an jubiliar al Școlilor Blajului va fi reamintit mereu – face parte din numărul relativ restrâns al Corifeilor care trebuie să se bucure de nemuritoare amintire.

Dar, cine mai știe ceva despre acele vremuri trecute, despre viața și strădania, despre umilirile și triumful asupra stihurilor răului pe care acești vajnici apărători ai ființei românești l-au purtat? Și nu numai ei; deoarece, Blajul are în memoria sa istorică sute de nume celebre la vremea lor de dascăli, vlădici sau cetățeni destoinici al căror nume se pierde în negura uitării, dar rămân în memoria colectivă a istoriei Blajului. Cine din foarte tinerele generații de acum pot înșirui nume care să însemneze ceva concret la adresa intelighenței blăjene?!? Nu ne stau în minte decât nume ale unor iluștri dascăli sau vlădici de care legăm evenimente mai curând dramatice sau singulare decât acea perenă inculturare și emancipare a Blajului românesc.

Șincai face parte din istoria vie a trecutului nostru și pentru meritele sale deosebite, trebuie să fie evocat în asemenea manifestări și nu oricum ci, treziți, îndemnați, ca „*pui de romani...să nu-l uităm pe Șincai.*” Acesta este și motivul pentru care am îndrăznit să intitulez astfel acest referat.

Gheorghe Șincai este reprezentant al întregii Biserici Române Unite, Greco-catolice prin însuși faptul că originea, domiciliul și șederea sa pentru o vreme la Blaj cuprind teritorial o anume întindere.

Originar din Țara Făgărașului, cu inflexiunile omului asprit de viața dură de la munte, stabilit prin familia sa în zona de câmpie de la Râciu – unde vede lumina zilei în 1754, –cu studii elementare la Șamsud și Săbed, studii liceale la seminarul iezuit din Cluj; petrece vacanțele la Nușfalău la unchiul său, Mihai Grecul, administrator de moșii, apoi face studii la Bistrița și... îl vom întâlni apoi la Blaj ca profesor (în 1773), la vestitele Școli fondate de Episcopul Petru Pavel Aron la 11 octombrie 1754, tocmai acum 250 de ani!

Nu trebuie pierdut din vedere că Blajul, deja evocat pentru importanța sa în istoria națională devenise din 1737 cel mai important centru politic și cultural al românilor, gimnaziul blăjean constituind singura instituție școlară pentru românii din Transilvania.

Vom trece mai grăbit peste itinerariul său formativ, pentru a zăbovi puțin asupra lucrărilor sale științifice și a importanței sale în pleiada Corifeilor. Din expunere vom descoperi și unele trăsături de personalitate care vor motiva acele exploatate momente de idiosincrazie cu mai marii săi și cu normele aspre ale călugăriei. Acestea nu vor putea nicidecum să știrbească valoarea științifică a lucrărilor sale și a omului Șincai, poate prea târziu prețuit.

Activitatea sa la catedră și dorința vie de a se perfecționa intelectual, se întrepătrund cum era și firesc. Dascăl de poetică și retorică la Blaj, Șincai utiliza manualele folosite și în centrele școlare mari, cum ar fi Clujul, și anume *Arta oratoriei*, a lui Masenius, *Arta versificației* a lui Bellini sau făcea aplicații pe textele marilor clasici Ovidiu, Virgiliu, Horațiu, Cicero sau Juvenal.

Șincai intră în călugărie și din 1774 va pleca alături de Petru Maior și Ioachim Pop la Roma, la studii.

În Cetatea eternă, Șincai va fi impresionat de bogăția materialului documentar; pasionat și dornic de a cunoaște și valorifica istoria devenirii poporului român își orientează studiile spre istorie și pasionat, de studiile sale, reușește să scoată în cei cinci ani 15 tomuri de date legate de istoria poporului român.

În ultimul an al șederii la Roma, primește treptele preoției (1775) și obține două titluri de doctor. În drum spre casă, se oprește la Viena unde constată o vie preocupare și o activitate intelectuală românească. Rămâne aici pentru un an și studiază la Colegiul Sfânta Ana, dreptul canonic, dreptul natural și dreptul

ginților conștient fiind de necesitatea acestor cunoștințe, în conjunctura istorică de atunci.

Anul 1780 constituie anul reîntoarcerii sale la Blaj, încărcat de planuri de activitate științifică, de lămurire a problemelor legate de originea, de limba și gramatica românească. De câțiva ani (1777) intrase în vigoare *Ratio educationis* al Propagandei Fide și aceasta era spre folosul organizării învățământului gimnazial și pentru folosirea limbii naționale în școli.

Iată cum sintetizează G. Călinescu formarea intelectuală a lui Șincai: „Șincai a trăit și s-a format într-un climat luminist, deci raționalist, și aspirația lui dintâi a fost aceea de a face știință, de a restitui documentele fundamentale despre români, de a face ordine în noianul de fapte și evenimente, cu scopul de a demonstra originea nobilă a neamului său, continuitatea lui neîntreruptă în acest spațiu carpato-danubian, unitatea lui și legitimitatea istorică a egalității lui în drepturi cu celelalte neamuri. El voia să demonstreze, nu să încânte. Cartea lui era o armă în iureșul unei lupte acerbe, nu o poveste încântătoare despre trecutul neamului. El este un istoric modern în deplinul înțeles al cuvântului...” (Serafim Duicu, *op. cit.*, pp. 227-228).

Șincai va fi din 1780 catihet și director al școlilor normale greco-catolice din Blaj fiind hotărât să se dedice acestei activități didactice, în ciuda opoziției față de înființarea școlilor românești.

O realizare considerabilă va fi strădania lui Șincai în extinderea învățământului românesc reușind, după 1782 să obțină aprobarea la proiectul de înființare a școlilor românești, având susținerea vicarului de atunci Ignatie Darabant și a lui Ioan Bob, proiect de lege ce va fi aprobat de Consiliul de Stat.

Proiectul său de gramatică latino-română, va vedea lumina tiparului la 1783, an în care apare și un *Abecedar bilingv – român și german* și un *Catebism*. Sunt materiale elementare necesare nu pentru elevi, ci mai curând pentru uniformizarea învățării prin instruirea ca dascăli a foștilor dieci.

Activitatea sa mai mult decât bogată va aduce la lumină și alte cărți și manuale: *Îndreptare către aritmetică*,... *Istoria naturei sau a firei*, *Povățuire către economia de câmp*,... sau o reeditare (în 1806) a lucrării sale *Elementa linguae daco romanae sive valachicae*.

Zelul său apostolic pe tărâmul învățământului și, de ce să nu recunoaștem, spiritul inovator însușit în școlile Romei precum și aerul iluminist, adeseori anticlerical promovat de împăratul de la Viena, (Iosif al II-lea), au creat discrepanțe față de gândirea tradițională susținută de episcopul Ioan Bob și, în consecință, conflicte.

Fiind numit episcop Ioan Bob, cei trei corifei, Samuil Micu, Petru Maior și Gheorghe Șincai, și împreună cu ei Gherman Peterlachi au cerut să părăsească cinul călugăresc. Nu uităm că, în politica sa anticlericală, împăratul desființase

peste 750 de mănăstiri. Ieșirea din călugărie a lui Șincai, deși a fost aprobată, a creat uimirea la Propaganda Fide la Roma, unde acesta promisese că va fi un bun propovăduitor al catolicismului.

În noua postură, Șincai va primi un teren la marginea grădinii episcopiei unde-și va construi o casă și va cultiva grădina din jur spre propriile nevoi.

Panorama politică și moartea lui Iosif al II-lea au dat posibilități Dietei transilvane să revendice reîntoarcerea la vechile stări, în care valahii fuseseră marginalizați. Împăratul Leopold primește de la români proteste scrise – după metoda suplicilor practică de români în acea vreme – dar, rezultatele au fost sub așteptări. Vestitul *Supplex Libellus Valachorum* din 1791, are printre autori pe Șincai. El este un continuator dârz al obiectivelor lui Inocențiu Micu și neobosit luptător pentru emanciparea românilor în contra-pondere la împotrivirea maghiară.

O insuficient de armonizată politică a românilor a degenerat conflictul lui Șincai cu Episcopul Ioan Bob și l-a împins pe Șincai să suporte 9 luni de temniță la Aiud pentru acuzația de conspirație (1794-1795).

Acest episod dureros al vieții marelui cărturar, victimă a înțelegerii insuficiente a pulsului istoriei l-a împins pe acesta pe panta degradării: nu va mai fi numit director, viața sa materială va avea de suferit și persoana sa va fi socotită indezirabilă.

Astfel Gheroghe Șincai ajunge administratorul moșiei contelui Daniel Wass la Țaga și, în același timp, preceptor al copiilor acestuia. Tot atunci se pregătește pentru a-și înfrunța în justiție adversarii de la Blaj.

Cu toate suferințele și loviturile soartei, pe Șincai nu-l părăsește gândul de a scrie o istorie a neamului românesc.

După șase luni de activitate la Țaga, Șincai pleacă la Oradea unde prietenul său, Ignatie Darabant, devenise Episcop din 1788. Cu toate prietenii ce le poate lega aici, Șincai înțelege că nu va putea duce la bun sfârșit mărețul său plan de a scrie o istorie a neamului românesc. După numai trei luni, el va părăsi – ajutat de Ignatie Darabant – Oradea spre a pleca la Buda. Avea deja 49 de ani. Fiind la Buda din 1803, Șincai se pune pe muncă la *Istoria Românilor* dar, promisiunile de ajutorare pentru publicare nu se dovedesc efectiv.

Va fi chemat de bătrânul Samuil Micu – slăbit în putere de ani și boală – să-l ajute la tipografia universității din Buda, pe funcție de corector, funcție pe care o îndeplinește pentru un an, până în 1807 iulie 7, rămânând să suplinească încă aproape un an pe această funcție în titularul numit, Petru Maior.

Lucrarea sa, visul și rezultatul efortului de documentare de o viață nu sunt privite cu bunăvoință la Buda, fiind socotită ca periculoasă și impregnată cu neadevăruri care ar putea provoca tulburări în rândul oamenilor.

Părăsind, de nevoie tipografia Universității din Buda, Gheorghe Șincai, îmbătrânit înainte de vreme, purtând în desagă cele 26 de volume de manuscris

în versiunea română și latină, va peregrina cu acest „făt” pe drumuri până la sfârșitul vieții.

Poposind la Oradea, va termina *Hronicul* pentru tipar în 1811 și obține aprobarea pentru tipar în 1812 pentru Ungaria, în limba latină.

O nouă încercare de tipărire o face la Sibiu, dar tipograful Hochmeister, trimițând lucrarea la cenzura din Cluj a lui Iosif Martonfi, primește de la acesta, după o citire fragmentară a variantei latine, celebrul verdict în limba latină „*Opus igne auctor patibulo dignus*,” adică practic o condamnare atât a operei cât și a autorului, pe care îi vrea deopotrivă distruși: lucrarea arsă și autorul spânzurat. Mai mult, pe lângă respingerea cererii de tipărire, guvernul îi confiscă lucrarea (3 vol.) ținându-o sub sechestru.

Cu toată confiscarea manuscrisului românesc și refuzul îndârjit de a recunoaște istoria unei națiuni – în ciuda poate a unor idei iritante sau sublinieri incomode la acel moment istoric – care i-au luat lui Gheorghe Șincai dreptul și i-au anulat șansa de a-și vedea tipărită lucrarea, ea va apărea în 1853-1854 prin grija lui August Treboniu Laurean – (inspector general al școlilor în acei ani) – împuternicit de domnitorul moldovean Grigore A. Ghica să alcătuiască o comisie pentru a îngriji respectivul *Hronic*.

Cărturari de frunte (Bariț, Cipariu, Kogălniceanu...) au insistat ca valorile științifico-documentare rămase după marii înaintași ai Școlii Ardelene să fie studiate și publicate. Kogălniceanu spunea despre *Hronica* lui Șincai „*nu stau la îndoială de a zice că cât Hronica aceasta nu va fi publicată, românii nu vor avea istorie*” (Serafim Duicu, *Pe urmele lui Gheorghe Șincai*, p. 237).

Gheorghe Șincai, la care ne întoarcem cu gândul s-a dovedit un neînțeleș chiar de către ai săi; el va peregrina pe la foști elevi și popasul mai îndelungat îl va face la niște străini omenoși (fiii contelui Vass) la moșia de la Sinea în Slovacia, unde îl va surprinde trecerea spre popasul definitiv – moartea, care survine în 2 noiembrie 1816. Acolo va dăinui în mormânt...până la învierea de obște sau...cine știe?... poate până când cineva din cei care-și iubesc înaintașii cu adevărat în faptă și nu din vârful buzelor, îl vor repatria, reconstituind mereu, mereu, pleiada irepetabilă a Corifeilor, suport și îndemn extins printr-o parafrază: Pui de romani,...purtați-vă bine și,...nu-i uitați pe vrednicii voștri înaintași!

Dintr-o misterioasă congruență – după spusele cercetătorilor de mai târziu (Al Papiu Ilarian, George Bariț) – prețuirea tardivă a înaintașilor rămâne o caracteristică ne-nobilă a românilor. În ziarul *Traian* nr. 57 din 1869 scria: „*Astăzi, ca și în timpul lui Șincai, ideile mari, naționale, curat românești, ideile și oamenii ce le apără, le reprezintă, nu sunt mai bine văzuți, nici mai bine tratați, de cum erau în timpul lui Șincai!*” (S. Duicu, *op. cit.*, p. 241).

„Grija” de a șterge însă urme ale trecutului, nu se limitează la uitare, într-un timp când „Istoria se construiește cu târnăcopul și buldozerul.” *Tribuna* nr. 9/1979 evocă faptul că în 1978 a fost demolată casa pe care se afla o placă memorială vorbind despre Șincai, și... despre edilii Blajului care au realizat „performanța deplorabilă în avântul ei anticultural /prin care/ singurul edificiu legat de viața lui Gheorghe Șincai este dărâmat cu buldozerele...pentru ca pe acel loc să-și dureze casă cu etaj un cetățean oarecare al Blajului” (*Ibidem*, p. 245).

Poate că această apreciere-critică nu s-ar desmiți nici printr-o extrapolare peste timp, spre un azi istoric, ce (doar!) se dorește mai atent la valorile trecute și la armonizarea prezentă, ecumenică a neamului nostru.

Elogiindu-l pe Șincai, urmașii autenticului cărturar, evocau un principiu ecumenic, la modă astăzi, „să ne cunoaștem pentru a ne înțelege unii pe alții, înțelegându-ne să ne acceptăm și acceptându-ne să ne iubim”: „Când românii se vor cunoaște, când frații de un sânge se vor recunoaște, planul cel mare al divinului Traian se va realiza în Orient și atunci...atunci, Gintă mai aleasă nu va fi pe pământ înaintea noastră.” (*Ibidem*, p. 242).

Șincai „n-a putut fi mai puțin român și nici mai puțin prompt de a se sacrifica pentru un popor supus la torturi permanente”... (George Bariț, *Părți alese din istoria Transilvaniei*).

Young Romans... Do Never Forget Șincai

Abstract

A general view over Șincai's life and activity offer us enough reasons to keep him in mind and to honour him. Șincai proved himself to be a very educated man, a perfect school manager and a prolific schools founder. More than that, by writing the first Romanian handbooks, he succeeded the Transylvanian educational system.